

Abraham i rozstrzygnięcie egzystencjalne

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- *Księga Rodzaju 22, 1-12*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. [Biblia Tysiąclecia]*, Poznań.
- Kierkegaard Søren, *Bojaźń i drżenie*, tłum. J. Iwaszkiewicz, Warszawa 1969.

Abraham i rozstrzygnięcie egzystencjalne

Pedro Orrente, *Ofiara Izaaka*, 1616

Źródło: domena publiczna.

Znasz z pewnością opowieść o Abrahamie, która należy do najsłynniejszych historii biblijnych. Boski nakaz zabicia syna przez ojca to jedna z najbardziej drastycznych prób, jakim wedle Biblii Bóg poddał człowieka. Mit o Abrahamie stał się inspiracją niezliczonych interpretacji teologicznych i rozmyślań filozoficznych. Jednym z myślicieli, który zmierzył się z tą opowieścią, był duński filozof, Søren Kierkegaard. Swoją refleksję nad źródłami ludzkiej etyki i jej relacją wobec religii zawarł w eseju *Bojaźń i drżenie*.

Twoje cele

- Streścisz opowieść o Abrahamie.
- Omówisz trzy stadia rozwoju ludzkiej osobowości, które opisuje Kierkegaard.
- Przedstawisz filozoficzną interpretację mitu w ujęciu Kierkegaarda.
- Zinterpretujesz sens opowieści w kontekście etycznym.

Przeczytaj

Życie i twórczość Kierkegaarda

Søren Kierkegaard (1813–1855) to duński myśliciel, który nie znalazł dla siebie miejsca w żadnym z systemów filozoficznych swojego czasu. Należy do prekursorów **egzystencjalizmu**. Był filozofem osobnym, niezwiązanym ze szkołą filozoficzną. Inspirował myślicieli XX-wiecznej filozofii egzystencjalnej **problematyką etyczną**, zwłaszcza kwestią nieuchronnych wyborów moralnych, poczuciem paradoksalności ludzkiego losu i koncentracją na indywidualnym doświadczeniu każdego człowieka. Jego twórczość filozoficzna, na poły literacka, była także zgodna z wzorem uprawiania filozofii przyjętym przez egzystencjalistów. Najważniejsze dzieła Kierkegaarda to *Bojaźń i drżenie*, *Choroba na śmierć* oraz *Albo-albo*.

Wpływ na myśl Kierkegaarda miały z całą pewnością protestancka **etyka** i teologia, ale także jego osobiste losy. Urodził się jako najmłodsze z siedmiorga dzieci w drugim małżeństwie jego ojca, które zostało zawarte bardzo wcześnie, zaraz po śmierci pierwszej żony ojca Sørena. Towarzyszyła mu atmosfera skandalu. W wieku dwudziestu jeden lat Kierkegaard stracił matkę i – w krótkim czasie – niemal całe rodzeństwo (przy życiu pozostał tylko jeden z braci). Kierkegaard podjął studia teologiczne na uniwersytecie w Kopenhadze, ale zanieczywał je, prowadząc bogate życie towarzyskie. Przyjaźnił się m.in. z Christianem Andersenem, autorem słynnych *Baśni*. Niejasne są powody, dla których zerwał zaręczyny z osiemnastoletnią narzeczoną (sam był od niej niemal dziesięć lat starszy). Całe jego krótkie życie wydaje się pasmem udręki i kompulsywnego poszukiwania sensu życia.

Trzy stadia osobowości według Kierkegaarda

Kierkegaard jest autorem oryginalnej **koncepcji rozwoju ludzkiej osobowości**. Wyróżnił w tym rozwoju trzy stadia, które można odnieść do trzech postaci miłości według **Platona**. Koncepcję tę sformułował starożytny filozof w dialogu *Uczta*. Odróżnił tam stopnie miłości – do pięknych ciał, do piękna duszy innego człowieka oraz do piękna samego w sobie.

Kierkegaard wyróżnił **trzy fazy rozwoju ludzkiej osobowości**:

faza estetyczna
Nastawiona jest na zaspokajanie potrzeb hedonistycznych, poszukiwanie przyjemności w życiu.
faza etyczna

Opowieść o Abrahamie

Historia Abrahama, mitycznego protoplasty Izraela, znajduje się w biblijnej Księdze Rodzaju. Wedle niej Abraham, który zawiera z Bogiem przymierze dotyczące przyszłych losów narodu żydowskiego, w późnej starości doczeka się jedyne syna. Bóg postanawia jednak poddać Abrahama próbie i żąda od niego złożenia w ofierze własnego dziecka. Oto treść części tej opowieści:

“ *Księga Rodzaju 22, 1-12*

A po tych wydarzeniach Bóg wystawił Abrahama na próbę. Rzekł do niego: «Abrahamie!» A gdy on odpowiedział: «Oto jestem» – powiedział: «Weź twego syna jedyne, którego miłujesz, Izaaka, idź do kraju Moria i tam złóż go w ofierze na jednym z pagórków, jakie ci wskażę». Nazajutrz rano Abraham osiodłał swego osła, zabrał z sobą dwóch swych ludzi i syna Izaaka, narąbał drzewa do spalenia ofiary i ruszył w drogę do miejscowości, o której mu Bóg powiedział. Na trzeci dzień Abraham, spojrzawszy, dostrzegł z daleka ową miejscowość. I wtedy rzekł do swych sług: «Zostańcie tu z osłem, ja zaś i chłopiec pójdziemy tam, aby oddać pokłon Bogu, a potem wrócimy do was». Abraham, zabrawszy drwa do spalenia ofiary, włożył je na syna swego Izaaka, wziął do ręki ogień i nóż, po czym obaj się oddalili. Izaak odezwał się do swego ojca Abrahama: «Ojcie mój!» A gdy ten rzekł: «Oto jestem, mój synu» – zapytał: «Oto ogień i drwa, a gdzież jest jagnię na całopalenie?» Abraham odpowiedział: «Bóg upatrzy sobie jagnię na całopalenie, synu mój». I szli obydwaj dalej. A gdy przyszli na to miejsce, które Bóg wskazał, Abraham zbudował tam ołtarz, ułożył na nim drwa i związawszy syna swego Izaaka położył go na tych drwach na ołtarzu. Potem Abraham sięgnął ręką po nóż, aby zabić swego syna. Ale wtedy Anioł Pański zawołał na niego z nieba i rzekł: «Abrahamie, Abrahamie!» A on rzekł: «Oto jestem». [Anioł] powiedział mu: «Nie podnoś ręki na chłopca i nie

czyń mu nic złego! Teraz poznałem, że boisz się Boga, bo nie odmówiłeś Mi nawet twego jedyne syna».

Źródło: *Księga Rodzaju 22, 1-12*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. [Biblia Tysiąclecia]*, Poznań.

Caravaggio, *Ofiarowanie Izaaka*, ok. 1597–1603.

Zwróć uwagę na twarz Izaaka oraz gest wykonywany przez anioła i zastanów się nad ich znaczeniem.

Źródło: domena publiczna.

Interpretacja Kierkegaarda

Kierkegaard w *Bojaźni i drżeniu* komentuje tę opowieść. Poniżej znajdują się cytaty, które w przekrojowy sposób prezentują jego interpretację.

((Søren Kierkegaard

Bojaźń i drżenie

(wybrane fragmenty)

Niezliczone pokolenia znają na pamięć słowo w słowo historię Abrahama, ale iluż ludziom nie dała ona spać? Opowieść o Abrahamie ma tę niezwykłą właściwość, że zawsze jest wspaniała, chociaż byśmy ją rozumieli w sposób ubogi. [...]

Abraham [...] dokonuje dwóch wysiłków: nieskończonego wysiłku rezygnacji, gdyż wyrzeka się Izaaka, czego nikt nie może zrozumieć,

bo to sprawa prywatna; ale także w każdej chwili [dokonuje] wysiłku wiary. [...]

Etyka jako taka jest rzeczą ogólną i jako ogólna obowiązuje każdego, co inaczej można wyrazić tak, że etyka obowiązuje w każdej chwili. Spoczywa ona immanentnie sama w sobie, nie ma nic poza sobą, co by było jej celem (*telos*), ale sama jest celem dla wszystkiego, co leży poza nią. [...]

Opowieść o Abrahamie zawiera **teleologiczne** zawieszenie etyki. [...]

Abraham reprezentuje wiarę i [...] ta wiara normalnie się przejawia w nim, którego życie jest nie tylko największym paradoksem, jaki można sobie wyobrazić, ale nawet takim paradoksem, jakiego wyobrazić sobie niepodobna. [...]

Różnica między tragicznym bohaterem a rycerzem wiary, Abrahamem, jest łatwo dostrzegalna. Bohater tragiczny pozostaje w sferze etyki. Dla niego etyka ma swój cel (*telos*) w wyższym wyrazie moralnym. [...] Tu nie może być mowy o teleologicznym zawieszeniu samej etyki. [...]

Abraham [...] czynem swym przekracza wszystkie stadia [estetyczne, etyczne, religijne] i ma przed sobą wyższy cel, wobec którego zawiesza tamto. [...] Abraham nie działał po to, aby oswobodzić jakiś lud, nie kierował się ideą państwa ani nie pragnął ułagodzić rozgniewanych bóstw [...]. Cały czyn Abrahama nie stoi w żadnym stosunku do zasad powszechnych, jest to całkiem prywatne przedsięwzięcie Abrahama. Dlatego, jeżeli bohater tragiczny jest wielki dla swej moralnej cnoty, Abraham jest wielki dla cnoty osobistej. [...]

Dlaczego jednak Abraham to uczynił? Uczynił to dla Pana Boga, a jednocześnie dla samego siebie. Uczynił to dla Boga, gdyż Bóg żądał od niego takiego świadectwa wiary, dla siebie, gdyż chciał dać świadectwo. Jedność jego czynu jest doskonale zaświadczona słowem, którym zawsze oznaczano taki stosunek: to jest próba, to jest

pokuszenie. [...] Pokusa powstrzymuje człowieka od wypełnienia obowiązku, ale w tym wypadku pokusa jest samą etyką, która wstrzymuje go od wypełnienia woli Bożej. [...]

I dlatego chociaż podziwiam [Abrahama], czyn jego napawa mnie przerażeniem i zgrozą; kiedy zaprzecza sam sobie i poświęca się dla swej powinności, rezygnuje z rzeczy skończonych, a sięga po nieskończone, których jest dostatecznie pewien, bohater tragiczny rezygnuje z rzeczy pewnych dla jeszcze pewniejszych i oko widza spoczywa na nim z ufnością. Ale ten, kto rezygnuje z ogólności, aby sięgnąć wyżej po coś, co nie jest ogólne, co czyni? Czyż może to być coś innego niż pokusa? [...]

W chwili, kiedy czyn Abrahama stoi w absolutnej sprzeczności z uczuciami, składa on naprawdę Izaaka w ofierze; ponieważ jednak czyn ów rzeczywistością swą jest związany z ogólnością, Abraham staje się tu i pozostaje mordercą. [...]

Abraham nie może mówić; nie może powiedzieć tego, co by wyjaśniało wszystko [...], że to jest próba, ale – rzecz godna uwagi – próba, której treść etyczną stanowi pokusa. Człowiek, który znalazł się w takiej sytuacji, jest emigrantem z obszaru ogólności. [...]

Co do mnie, mogę zrozumieć Abrahama, ale przy tym czuję, że nie mam odwagi mówić, a tym bardziej czynić tak, jak Abraham. (...) Nie znalazł się jednak nikt taki, kto by mógł zrozumieć Abrahama. Co osiągnął Abraham? Pozostał wierny swej miłości. [...]

Źródło: Søren Kierkegaard, *Bojaźń i drżenie*, tłum. J. Iwaszkiewicz, Warszawa 1969, s. 28–134.

Rembrandt van Rijn, *Ofiarowanie Izaaka*, 1635.

Przyjrzyj się uważnie i zastanów się, dlaczego Abraham zasłonił twarz Izaakowi?

Źródło: domena publiczna.

Słownik

egzystencjalizm (filozofia egzystencjalna)

ruch filozoficzny powstały w latach 30. XX w. w Europie, który w centrum zainteresowania stawiał problematykę ludzkiego istnienia w świecie, zwłaszcza jego sensu i konsekwencji etycznych

etyka

(gr. *ethos* – zwyczaj) dziedzina filozofii zajmująca się rozważaniami dotyczącymi zasad i norm postępowania

problematyka etyczna

problematyka dotycząca wartości w ludzkim działaniu i ludzkich postaw wobec dobra i zła, szczęścia, celu życia itp.

religia

(łac. *religio*, od *relegere* – ponownie związywać, podtrzymywać, przestrzegać) zespół przekonań dotyczących istnienia bóstw i innych bytów metafizycznych (pozaempirycznych), relacji człowieka z tymi bytami oraz wynikających z tego obowiązków

teleologiczny

(gr. *télos* – cel i *logos* – rozum, pojęcie) dążący do uprzednio określonego celu; związany z teorią (teleologią) zakładającą, że w świecie istnieje ustalony porządek celowy dotyczący całej rzeczywistości; teleologiczny znaczy więc 'celowościowy', skierowany ku jakiemuś celowi

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli oraz zawartymi w niej przykładami znaczeń historii Abrahama. Wskaż znaczenia należące do dziedziny filozofii. Uzupełnij mapę swoimi przykładami, rozważając historię Abrahama z takiej perspektywy, z jakiej zrobił to S. Kierkegaard.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Korzystając z wiadomości zgromadzonych w mapie myśli, dokonaj oceny postępowania Abrahama z wybranej przez ciebie perspektywy.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj fazom rozwoju osobowości według Kierkegaarda kluczowe dla nich postawy.

faza estetyczna

poszukiwanie przyjemności

faza etyczna

wypełnianie obowiązków

faza religijna

refleksja nad swoimi słabościami

Ćwiczenie 2

Opowieść o Abrahamie dotyczy...

- ☐ problemu grzechu i winy.
- ☐ kwestii religii i etyki.
- ☐ relacji między rodzicami a dziećmi.
- ☐ zagadnień prawa i społeczeństwa.

Ćwiczenie 3

Uporządkuj elementy w kolejności chronologicznej.

Przymierze Boga z Abrahamem.

Postanowienie Boga o poddaniu Abrahama próbie.

Przygotowanie ołtarza ofiarnego przez Abrahama.

Żądanie Boga złożenia przez Abrahama syna w ofierze.

Zgoda Abrahama na ofiarowanie syna.

Przygotowanie Izaaka na ofiarę.

Wędrówka Abrahama do krainy Moria.

Wspinaczka Abrahama i Izaaka na szczyt góry.

Narodziny Izaaka.

Powstrzymanie Abrahama przed złożeniem ofiary z syna przez anioła.

Ćwiczenie 4

Kierkegaard mówi o dwóch wysiłkach Abrahama: wysiłku rezygnacji i wysiłku wiary. Przyporządkuj im właściwe elementy, wskazując, z czego musiał Abraham zrezygnować i co jest przedmiotem jego wiary.

Wysiłek rezygnacji

poczucie życiowego szczęścia

wierność przymierzu

życie Izaaka

Wysiłek wiary

przestrzeganie zasad etycznych

posłuszeństwo Bogu

spokój sumienia

nadzieja na szczęście wieczne

miłość do Boga

Ćwiczenie 5

Zinterpretuj słowa Kierkegaarda.

« [...] Różnica między tragicznym bohaterem a rycerzem wiary, Abrahamem, jest łatwo dostrzegalna. Bohater tragiczny pozostaje w sferze etyki. [...] Dlatego, jeżeli bohater tragiczny jest wielki dla swej moralnej cnoty, Abraham jest wielki dla cnoty osobistej.

Ćwiczenie 6

Paradoks próby Abrahama polega na tym, że...

- ☐ pokusa w tym przypadku polega na wypełnieniu obowiązku.
- ☐ przed Abrahamem nie ma żadnych pokus.
- ☐ pokusa w tym przypadku dotyczy uniknięcia postępowania etycznego.
- ☐ pokusa w tym przypadku dotyczy postępowania etycznego.

Ćwiczenie 7

Kierkegaard pisze, że Abraham „pozostaje mordercą”. Jak oceniasz czyn biblijnego bohatera? Morderca czy święty? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 8

Uzupełnij słowa w syntetycznej notatce dotyczącej interpretacji historii Abrahama przez Kierkegaarda:

Kierkegaard uważa, że istotą próby Abrahama jest zawieszenie zasad [] z powodów []. Pokusa, przed którą stoi Abraham, to pokusa odmowy realizacji nakazu [] i postępowanie zgodne z zasadami [], tzn. odmowa zabicia własnego dziecka. Bohater podejmuje jednak wyzwanie, zawiesza zasady [] i robi wszystko, by wypełnić nakaz []. Poświęca swoje szczęście i swoje dziecko ze względu na [] Bogu i bezgraniczną [], którą w nim pokłada, a także [], którą go darzy. To jednak nie likwiduje obiektywnych skutków jego czynów i sprawia, że pozostaje on [].

ufność

miłość

etyczny

moralnymi

religijnymi

wierność

etycznego

religijne

etyczne

dobro

etycznymi

religijny

religijnego

moralnych

ofiara

mordercą

etycznych

religijnych

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Mazur

Przedmiot: filozofia

Temat: Abraham i rozstrzygnięcie egzystencjalne

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, uczniowie liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

12. Egzystencjalizm. Uczeń:

1) wymienia ważniejsze cechy, odmiany i przedstawicieli (w tym prekursorów) egzystencjalizmu;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje obywatelskie,
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Streścisz opowieść o Abrahamie.
- Omówisz trzy stadia rozwoju ludzkiej osobowości, które opisuje Kierkegaard.
- Przedstawisz filozoficzną interpretację mitu w ujęciu Kierkegarda.
- Zinterpretujesz sens opowieści w kontekście etycznym.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozpoznaje związki między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką;
- rozumie ważniejsze pojęcia, zagadnienia i stanowiska głównych dyscyplin filozoficznych;
- umie stawiać pytania światopoglądowe (w tym moralne) i poszukiwać odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej;
- umie pisać tekst (esej) filozoficzny, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- analiza i interpretacja tekstów;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w lekcji;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

Tydzień przed lekcją nauczyciel prosi uczniów, by przypomnieli sobie lub zapoznali się z biblijną historią Abrahama i Izaaka.

Faza wstępna

1. Nauczyciel przedstawia temat i cele lekcji. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. Rozmowa kierowana. Nauczyciel zadaje uczniom pytania: *Niedoszły morderca czy święty? Jak oceniacie postawę Abrahama?* Podczas rozmowy nauczyciel nakierowuje uczniów na pytania i wnioski wiodące ku perspektywie egzystencjalnej.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”, a następnie omawiają przeczytany tekst, zwracając uwagę na interpretację biblijnej historii dokonaną przez Kirkegaarda. Nauczyciel zadaje uczniom pytania, sprawdzając stopień zrozumienia tekstu, np.
 - czego dotyczy pokusa Abrahama?
 - na czym polega paradoks sytuacji?
 - czego wyrzeka się Abraham?
 - co zyskuje?

2. Praca z multimedium. Uczniowie wykorzystują refleksje własne oraz wnioski, które pojawiły się podczas omawiania tekstu, do uzupełnienia mapy myśli. Sformułowanie ogólnego wniosku podsumowującego ten etap lekcji.
3. Realizacja zadań interaktywnych nr 1, 2, 4 i 6.
4. Wysłuchanie utworu Leonarda Cohena *Story of Isaac* (można także wykorzystać interpretację Suzanne Vega). Uczniowie, mając dostęp do tekstu piosenki (np. w tłumaczeniu Macieja Zembatego lub w oryginale), wypowiadają się na temat perspektywy przyjętej przez autora słów, analizują przesłanie utworu i znajdujące się w nim nakazy moralne, definiując kategorie, do których odnosi się utwór.

Faza podsumowująca

1. Powrót do pytań z fazy wprowadzającej. Nauczyciel pyta, co się zmieniło w opiniach uczniów, o jakie nowe kierunki poszerzyła się ich interpretacja historii Abrahama. Podsumowanie obszarów, które pomagają w odczytaniu biblijnej opowieści.
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa

1. Zadania interaktywne nr 5 i 7 lub:
2. Praca pisemna. Kierkegaard pisze, że Abraham „pozostaje mordercą”. Jak oceniasz czyn biblijnego bohatera? Morderca czy święty? Napisz esej filozoficzny, w którym uzasadnisz swoją odpowiedź.

Materiały pomocnicze:

Studia o filozofii Sorena Kirkegarda: koncepcje, polemiki, inspiracje, red. M. Gołębiowska, Warszawa 2015.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Nauczyciel może wykorzystać mapę myśli do podsumowania lekcji.